ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 3.1–3

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 20.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 20.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

LUTFULLAYEVA DURDONA
Lisoniy assotsiatsiyalarda milliy tafakkurning voqelanishi
(Vatan assotsiativ maydoni misolida) 7

MIRZAYEV IBODULLA
Xomskiyning “Til va ong” asari, generativ tilshunoslik konsepsiyasi
va professor Baxtiyor Mengliyevning tarjimonlik mahorati....10

ҚУРОНОВ ДИЛМУРОД
Бадиий диалог таржимасида коммуникатив вазиятни тўғри англаш зарурати
(Чўлпоннинг «Кеча ва кундуз» романининг янги русча нашри мисолида) 16

ЧЎТМАТОВ ЖЎРАБЕК ОМОНОВИЧ
«Ҳикмат» сўзининг араб лексикографик манбалари асосидаги лексик-семантик таҳлили.... 19

ЧОРИЕВ ТАВАККАЛ РАВШАНОВИЧ
Абдураҳмон Жомий ва Алишер Навоий идиостилида
«Саг//ит» концептининг лингвопоэтик хусусиятлари....25

UMURQULOV ZAFAR BEKPO‘LATOVICH
Alisher Navoiy ijodida so‘z qadri va nutq odobi talqini....34

UBAYDULLAYEV ALISHER ABDUSALOMOVICH
Ogahiy tarjimasidagi asarlar leksikasining tarixiy-etimologik tahlili
(“Axloqu-l-Muhsiniyn” asari misolida) 37

IBRAGIMOV SHEXROZBEK TO‘LQINJON O‘G‘LI
Tashbih va epitetlarning pragmatik talqini: tarjimada ekspressivlik va
stilistik ekvivalentlik....41

IBRAGIMOV JASURBEK TULKINJON O‘G‘LI
Jangovorlik, jasorat va jismoniy kuchga oid epitetlar
(“Beowulf” ingliz eposi misolida)....47

NAZAROVA ZIYODA KATTAYEVNA
Frazeologizmlarning yondosh birliklar bilan o‘zaro aloqasi 51

QOBILOV MIRZIYO ESHNOZAR O‘G‘LI
O‘z qatlamga oid antroponimlar tasnifi 55

ISRAILOVA SAODAT TURAPOVNA
Rang komponentli birliklarning mental birliklarda aksi....58

RO‘ZIMATOVA DILNOZA
Rasmiy munosabatlarda murojaat birliklarining shaxs ijtimoiy maqomining ifodalanishi....62

XUSANOVA NAFISA ZOKIRJON QIZI
Ertak janrida dialogning strukturaviy va funksional poetikasi
(Ingliz va o‘zbek xalq ertaklari misolida)....65

XABIBULLAYEVA FAZILAT XABIBULLO QIZI
“Boburnoma”dagi saroy-ma’muriy xizmat unvonlarining inglizcha tarjimalarda berilishi 69

MUSTAFAYEV ELYOR ODIL UGLI
Theoretical foundations for the classification of phraseological units in english 73

МУНДАРИЖА

TURSUNOVA DILSHODA XOLDIN QIZI
“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da qurol-aslaha nomi bilan bog‘liq folklorizmlar 77

YAVKOCHEVA FERUZA HUSAN QIZI
Types of english speech-language pathology dictionaries according to semantic relations 81

SHUKUROV RAHMATILLO MIRZATILLAYEVICH
Farg‘ona viloyati tarixiy oykonim, gidronim va oronimlarining leksik-semantik tasnifi hamda sotsiolingvistik tahlili 86

XALIQULOVA MUSHARRAF EGAMNAZAR QIZI
Maqol lingvistik, kognitiv va madaniy fenomen sifatida 90

O‘RAZOV ALISHER DONIYOROVICH
O‘zbek tilida substantiv leksemalar semantik shajarasining ifodalanishida pragmatik omillar 93

DJURAYEVA MAXBUBA USMANOVNA
Emotsiya, konsept va emotsional konsept tushunchalarining lingvistik talqini 96

ADABIYOTSHUNOSLIK

ABDULLAEV RAMAZON
Муиззий ва Ҳофиз шеъриятида адабий таъсир ва ижодий ворислик. 99

ARSLONOV ABDIMUROD KAROMATOVICH
“Qisasi Rabg‘uziy” asari poetikasi va badiiy-estetik xususiyatlari xususida.....104

АЛИМАРДОН ҲАЙИТОВ
Али Қушчининг ўғли ҳам олим бўлган.....108

DR. DONIYOR K. KELDIYOROV
Wounded memory and hybrid identity in Khaled Hosseini’s the kite runner.....112

IBRAGIMOV JAVOHIR TO‘LQINJON O‘G‘LI
Harold Lambning “Tamerlane: the earth shaker” romanida amir temur xarakterining badiiy ifodasi 116

RAXIMOVA UMIDA SOLIYEVNA
Ona obrazining ramziy va mifopoetik talqini: inglizzabon va o‘zbek adabiyoti misolida 121

MNAJATDINOVA MAKARYA
Hozirgi qoraqalpoq xotin-qizlar lirikasida psixologik metamorfoza 126

JIENBAEV MUSA AZATBAEVICH
XX-XXI asr lirikasida Odissey obrazining transformatsiyasi.....130

RADJABOVA MUXTASAR DAVRANBEKOVNA
Arab tilida talabalarning yozuv malakasini rivojlantirishda o‘yin texnologiyalarining tatbiqi.....134

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 9
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

FRAZEOLOGIZMLARNING YONDOSH BIRLIKLAR BILAN O'ZARO ALOQASI

Nazarova Ziyoda Kattayevna,
Termiz davlat universiteti katta o'qituvchisi,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Frazeologizmlar bugungi kungacha tilshunoslarning e'tiborida bo'lib, ularni o'rganishning keng va tor doiralari yuzasidan olib borilayotgan bahs-munozaralar hali ham yakunlanmagan. Idiomalar, iboralar, maqollar, matallar, evfemizmlar kabi leksik birliklarning xususiyatlarini o'zida mujassam etuvchi frazeologizmlar turli tillarda turlicha talqin etiladi.

Jahon tilshunosligida frazeologizm tushunchasini keng mazmunda tushunuvchi olimlar P.Smit, V.P.Jukov, V.N.Teliya, N.M.Shanskiy[1] barcha turdagi barqaror birikmalarni (tarkibi o'zgarmaydigan, tayyor holda ishlatiladigan va bir butun ma'noga ega**)** frazeologizmlarga kiritishgan.

Frazeologizmlar til birliklariga xos semantik, tuzilma va qo'llanish jihatlariga ega bo'lgan turg'un birikmalardir. Ular evfemizmlar, idiomalar, maqollar, matallar va shular kabi boshqa til birliklari bilan yaqin aloqada bo'ladi. Frazeologik birlik aynan semantik xususiyatiga ko'ra izohlanadi. "Tilshunoslikda turg'un so'z birikmalar, tarkibli atama va murakkab terminlar, parafrazalar frazeologik birlik maqomida talqin etilmoqda. Shuningdek, turg'un birikmalar komponentlari va frazeologik birliklar o'rtasida shakllanuvchi sintaktik munosabat masalasi ham nazardan chetda qolmoqda. Shu ma'noda, tarkibli atamalar, murakkab terminlar, parafrazalar, turg'un so'z birikmalari, iboralarning sintaktik derivatsiyasi (yasalishi) masalalarini tadqiq qilish nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi"[2]. Bu shuni anglatadiki, frazeologizmni faqat semantik jihatdan emas, balki strukturaviy va funksional xususiyatlari nuqtayi nazaridan ham talqin etish kerak.

N.Alefirenko "Hozirgi zamon tadqiqotchilarining aksariyati "paremiya" atamasi ostida xalq maqollari va matallarini tushunadi", – degan fikrni keltirar ekan, paremiya xalq maqollari bo'lib, ular ixcham shakli, ma'nosining takroriyligi va odatda o'git beruvchi mazmuni bilan ajralib turishini[3] ta'kidlaydi.

Paremiologiya (lotincha *parema* – barqaror, *logos* – ta'limot) – barqaror ifodalar va birikmalarni o'rganadigan tilshunoslik sohasi[4]. Paremiya (yunoncha *paroimia* – hikmatli so'z, zarbulmasal, hikoya, maqol) – ma'lum bir tilda avloddan avlodga og'zaki shaklda ko'chib yuruvchi, ixcham va sodda, qisqa va mazmundor, mantiqiy umumlashma sifatida shakllangan maqol, matal, aforizm, frazeologizm kabi hikmatli iboralar to'plamidir[5].

G'.Salomov "Tilning mo'jizasi undagi maqol, matal va idiomalardir"[6], – deb fikr beradi. Shu o'rinda Sh.Shomaqsudov, Sh.Shorahmedovlarning fiklariga qo'shilgan holda shuni ta'kidlash joiz, "Hikmatli so'zlar, maqollar biz uchun asrlarning sadosi, uzoq o'tmish bilan hamnafaslik hissini uyg'otuvchi mangu chaqiriq zamonlararo ko'prikdir"[7].

Tilshunoslar, jumladan, A.A.Potebnya, maqol, matal va kichik syujetli masallarni frazeologik birliklar sifatida baholagan, ularning ma'no o'zgarish bosqichlarini tahlil qilish zarurligini ta'kidlagan[8]. V.M.Mokiyenko esa

[1] Смит Л. Фразеология английского языка. – М.: – 1959. – С. 206; Жуков, В. П. Русская фразеология: учебное пособие. – Москва: Высш. шк., 2006 – С.408; Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты – Москва: Языки русской культуры, 1996. – С. 284; Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. – М.,1985. – С. 160

[2] Mamatov A. Frazeologik birliklar va turg'un birikmalar derivatsiyasi tadqiqi. Журнал иностранных языков и лингвистики. Том. 4(9). 2021. https://science.jdpu.uz/index.php/fll/article/view/

[3] Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремиология: Учебное пособие – М.: Флинта Наука, 2009. – С. 344

[4] Mahkamov N., Ermatov I. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati – Toshkent: Fan, 2013. – B. 84

[5] Бердиёров Ҳ., Расулов Р. Ўзбек тилининг паремиологик луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1984. – В. 288.

[6] Саломов Ғ. Рус тилида ўзбекча мақол, матал ва идиомаларни таржима қилиш масаласига доир. – Тошкент, 1961. – В. 159

[7] Шомақсудов Ш. ва бошқалар. Ма'нолар махзани. Тошкент, "O'збекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2001. – Б. 448

[8] А. А. Потебня Из Лекций по теории словесности. Басня. Пословица. Поговорка. – Харьков, 1894. – С. 622

maqollarni frazeologiyaning manbalaridan biri deb hisoblaydi[1], V.P.Jukov paremiyalarni frazeologizmlardan sintaktik va intonatsion tugallanganligi bilan farqlanishini[2] ta'kidlaydi.

G.Salomov tilning asosiy "qaymog'i", uning o'ziga xos xususiyatlari va tabiati, hamda tilning kamolot darajasi va boshqa tillar qatorida tutgan o'rnini belgilovchi muhim omil – undagi maqol, matal, idioma va boshqa shu kabi ko'chma ma'noli birikmalardir"[3] deb ta'riflaydi. Keltirilgan fikrlardan ko'rinadiki, nutqiy jarayonni boyituvchi frazeologik birliklar, maqol, matal, evfemizm, idioma va boshqa lingvistik hodisalar til imkoniyatlarini kengligini ko'rsatadi.

"Tilda maqol ham, ibora ham, idiomatik so'zlar ham semantik jihatdan bitta umumiylik asosida birlashadi, u ham bo'lsa barchasining ma'nosi tarkibidagi birliklarning to'g'ri ma'nosidan kelib chiqmay, umumiy ko'chma ma'no ifodalashi, ya'ni idioma xarakteriga ega bo'lishidir. Shunday ekan, bu birliklarning barchasi bir o'rinda mukammal o'rganilishi uchun "frazeologiya" bo'limi "idiomatika" deb nomlanishi maqsadga muvofiqdir"[4]. "Maqol tugal fikr bildirishi, ibora bir so'zga teng tushuncha anglatishi, matal esa ergash gapli qo'shma gap tarkibidagi sodda gapdek "chala" fikr ifodalashi bilan o'zaro farqlanadi. Mazmuni obrazli va ko'chma xarakterda bo'lishi bilan o'xshash"[5]. Maqollar orqali xalqning tarixiy tajribasi, turmush tarzi, qadriyatlari va mentaliteti yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, ingliz maqollarida ko'pincha iqtisodiy fikrlash, ob-havo sharoitlari va kundalik hayot tajribasi asosiy mavzular sifatida uchraydi.

"Have a good head for business"[6] – biznesni yaxshi tushunadigan odam;

"Two heads are better than one"[7] – ikki bosh bittadan yaxshiroqdir.

O'zbek maqollarida esa asosan mehnat, halollik, sabr-toqat kabi ijtimoiy qadriyatlar va hayotiy tajriba ustuvor mavzular sifatida namoyon bo'ladi. Masalan:

"*Bosh boshlaydi, oyoq tashlaydi*" – bosh qayerga borsa, oyoq ham o'sha yerga boradi. Kishining yaxshi yo'lga yurishi ham, yomon yo'lga yurishi ham, avvalo, boshga, miyadagi o'ylovga bog'liq bo'ladi[8].

"Birovning qo'li bilan tikan yulish oson" – boshqalar yordamida qiyinchiliklarni yengil hal qilish; *"og'iz yesa ko'z uyalar"* – doimo ehtiyotkor va hushyor bo'lish zarurligi; *"tekin yegan ko'zga tikan"* – bemalol narsaga qattiq e'tibor berish kabi ifodalar xalq hayotining turli jihatlarini o'zida aks ettiradi[9]. Har ikkala ingliz va o'zbek tillarida keltirilgan misollarda somatik komponentli frazeologizmlarning yondosh birliklar (maqollar) bilan o'zaro aloqasi mavjud.

Maqol kabi nutqda evfemik birliklarning ham somatik komponentli frazeologizmlarda qo'llanilishi kuzatildi. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'atida keltirilgan, evfemizm (*yun. euphemismos<eu – yaxshi + phemi – gapiraman*) narsa-hodisaning ancha yumshoq shakldagi ifodasi; qo'pol, beadab so'z, ibora va tabu o'rnida qo'pol botmaydigan so'z (ibora)ni qo'llash hisoblanadi[10].

Evfemizmlar so'zni yumshatish, nozikroq shaklda ifodalash, tildagi o'zgarishlarning bir ko'rinishidir va ko'plab evfemizmlar ularning kontseptual tizimlarga singdirilishi orqali shakllanadi va biz ham evfemizmlar asosida yashaymiz**,** deb aytish mumkin[11].

Evfemizmlarning ijtimoiy va madaniy hayot bilan chambarchas bog'liqligi ularning doimiy ravishda rivojlanib borishini ta'minlaydi.

Masalan: *oyog'ini to'rtta qilmoq (uylantirmoq), og'ir oyoq (homilador), qo'li egri (o'g'ri), qulog'i og'ir (kar), ko'zdan nur ketmoq (qari), dunyodan ko'z yummoq (o'lmoq)*[12] kabi. Shuni aytish joizki, keltirilgan evfemizmlarga oid misollarda ham somatik komponentli frazeologizmlarning yondosh birliklar (evfemizmlar) bilan o'zaro aloqasi yaqqol namoyon bo'lgan.

---

[1] Мокиенко В. М. В глубь поговорки: Рассказы о происхождении крылатых слов и образных выражений. – СПб.: Авалон: Азбука-классика, 2005. – С. 256

[2] Жуков В. П. Русская фразеология. – М.: Высшая школа, 1986. – С. 256

[3] Саломов Ғ. Рус тилида ўзбекча мақол, матал ва идиомаларни таржима қилиш масаласига доир. – Тошкент, 1961. – Б. 159

[4] Жўраева Б. Ўзбек халқ мақоллари шаклланишининг лингвистик асослари. – Тошкент: Академнашр, 2019. – Б.224

[5] Mengliyev B. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent: Tafakkur bo'stoni nashriyoti, 2018. – B. 201

[6] https://yandex.ru/search/?text=Two+heads+are+better+than+one

[7] https://talimuchun.uz/maqollar/halollik-haqida-maqollar/

[8] Шомақсудов Ш, Шораҳмедов Ш Маънолар махзани. –Тошкент.: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2001. – Б. 448

[9] Тўхтахўжаев Б. Ўзбек халқ мақолларининг бадиий хусусиятлари. – Тошкент: Ўзбекистон, 2000. – Б. 89.

[10] Ҳожиев А. Тилшунослик терминларининг изоҳли луғати . – Тошкент: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат илмий нашриёти, 2002. – Б. 168.

[11] Chamizo, D. Some Theses on Euphemisms and Dysphemisms Scientific Proceedings of the University of Rzeszów. Philology Series. Studia Anglica Resoviensia, – 2005. – No. 3.

[12] Омонтурдиев А. Ж. Ўзбек тилининг қисқача эвфемик луғати. – Тошкент, 2005. – Б.104

A.Omonturdiyevning quyidagi fikri diqqatga sazovor “Bugungi tabu va evfemika tadqiqi shuni ko‘rsatadiki, kishilar o‘rtasidagi aloqa vositalari voqelikni bayon etish uni ifodalash usuli darajasiga ko‘ra bir-biri bilan uzviy bog‘langan uch qatlam: til (*xabar, aloqa*), nutq (*munosabat, muloqot*), supernutq (*evfemik, ekspressiv-emotsional muomala*)dan tashkil topadi”[1]. Biz bu fikrdan shuni angladikki, til – inson tafakkurining ifodasi, nutq – muloqot jarayoni, supernutq – bu lingvistik ifodaning yanada yuqori darajasi bo‘lib, evfemizmlar va ekspressiv-emotsional usullarning qo‘llanilishini o‘z ichiga oladi.

A.E.Mamatovning ta’rifiga ko‘ra, frazeologizmlar – nutqda tayyor holda qo‘llaniladigan, ko‘chma ma’noga ega, semantik jihatdan yaxlit va so‘zga muqobil turg‘un birikmalardir. Shu nuqtayi nazardan, frazeologizmlar va yondosh birliklar maqol, matal, evfemizm o‘rtasida ma’lum farqlar mavjud. Xususan, evfemizmlar noqulay yoki qo‘pol so‘zlarni yumshatish vazifasini bajarsa, frazeologizmlar ko‘pincha bunday evfemistik ma’no kasb etishi mumkin[2].

Olimlar frazeologizm, jumladan idiomalar lingvistik mohiyatini aniqlashda turli fikrlarni bildiradilar. Xususan, A.V.Kunin “Idiomatika – idiomalar yoki idiomatizmlarni, ya’ni leksik birliklarning to‘liq yoki qisman ma’no jihatidan o‘zgarib, ko‘chma ma’no kasb etgan turg‘un birikmalarini o‘z ichiga oladi. Bunda konnotativ jihat ya’ni ifodaviy-baholovchi, emotsional, obrazli va boshqa komponentlarning ulushi yuqori bo‘ladi. “*kick the bucket”* – o‘lmoq, jon bermoq; *“burn one’s fingers”* – aldanmoq kabi. Shu boisdan, idiomalarning semantik jihatini o‘rganish alohida ahamiyat kasb etadi”[3]. N.Mahkamov va I.Ermatovlarning ta’rifiga ko‘ra, “Idioma (yunoncha *idioma* – o‘ziga xos ifoda, ibora) bu shaklan mantiqqa to‘g‘ri kelmaydigan, ammo ma’lum til doirasida voqea yoki hodisani ifodalovchi barqaror iboradir. Idiomalar faqat shu tilda mavjud bo‘lgan leksik birliklar bo‘lib, ularni boshqa tilga so‘zma-so‘z tarjima qilish deyarli imkonsizdir”. Masalan, o‘zbek tilidagi *ammamning buzog‘i*, *gapning po‘st kallasi*, *yuragi shuv etib ketdi* kabi iboralar shunday idiomalardandir[4]. “Idioma, turg‘un strukturaga ega, uning semantik mazmuni ham yagona, turg‘un va qat’iydir”[5] . “Idioma – til birligiga teng bo‘lgan, leksik jihatdan “so‘z” ga muqobil turg‘un so‘zlar majmuasi bo‘lib, turg‘un strukturaga ega, semantik mazmuni yagona va qat’iy birlikdir. U boshqa til birliklaridan barqarorligi, turg‘unligi, yaxlitligi, obrazliligi, takroriyligi bilan farqlanadi”[6].

“Coollins Cobuild dictionary of idioms”, “Longman Dictionary of Contemporary English” lug‘atlarida idiomaning quyidagi ta’rifi keltiriladi: “An idiom is a special kind of phrase. It is a group of words which have a different meaning when used together from the one it would have *if* the meaning of *each* word were taken individuality[7], “Idiom is a group of words that has a special meaning that is different from the ordinary meaning of each separate word”[8] (“idioma tarkibidagi har bir alohida so‘zlarning odatiy ma’nosidan farqlanuvchi maxsus mazmunga ega bo‘lgan so‘zlar guruhi”).

O‘zbek tilining izohli lug‘atida “idioma (yun. idioma – o‘ziga xoslik, xususiyat) ma’nosi o‘z tarkibidagi so‘zlarning ma’nolariga bog‘liq bo‘lmagan, yaxlit holda bir ma’no beruvchi, ixcham ibora, frazeologizmlarning bir turi”[9] deb izohlanadi va *og‘zingga qarab gapir* kabi misol keltiriladi.

Tilshunos N.Amosova esa frazeologik birliklarni komponentlarining ko‘chma ma’nodaligiga qarab ikki guruhga ajratadi:

“Frazema – agar frazeologik birikmada faqat bir komponent ko‘chma ma’noga ega bo‘lsa; Idioma – agar barcha komponentlar ko‘chma ma’noda ishlatilgan bo‘lsa”[10],

Jahon tilshunosligida idiomalar borasida ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan va ko‘p sonli idiomalar lug‘atlari tuzilgan. Ayniqsa, ingliz va amerika tilshunoslari tomonidan samarali ishlar amalga oshirilgan. Ammo o‘zbek tilida frazeologizmlar idioma misolida kam tadqiq qilingan. Shunga qaramay, tilshunos olim Sh.Rahmatullayev frazeologik birliklarning asosiy ma’no turlarini farqlay turib, “Ma’nosi tarkibidagi lug‘aviy birliklarning asl

[1] Омонтурдиев А.Ж. Профессионал нутқ эвфемикаси (чорвадорлар нутқи мисолида): филол. фан. д-ри... дисс. – Тошкент, 2009. – 252 б.

[2] Маматов А.Ўзбек тили фразеологияси: ўқув қўлланма. – Тошкент: Наврўз, 2019. – Б.260

[3] Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. – М.; Дубна: Высшая школа Феникс, 1996. – С. 200

[4] . Mahkamov N., Ermatov I. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: Fan nashriyoti, 2013. – B.105

[5] Гаманко Р.С. Структурно-семантические и функциональные свойства идиоматичных слов английского языка. Дисс. ... канд. филол. наук. – Самара, 2008. – 157 с.

[6] Рахимова Ш. П. Инглиз тили идиоматик ибораларини ўзбек тилига ўгиришнинг лисоний хусусиятлари: Автореф. дисс. ... филол. фан. фалс. докт. – Тошкент, 2019. – 48 б.

[7] Collins Cobuild Dictionary of Idioms / Ed. by Elizabeth Potter, Jenny Watson. – Great Britain: Harper Collins Publishers, 1997. – P.514

[8] Longman Dictionary of Contemporary English / Ed. by Della Summers. – 4th ed. – Harlow, Essex (UK) : Pearson Education, 2003. – P.1949

[9] ЎТИЛ. 1981 йил 2 жилдли , – Б. 174.

[10] Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. – Л.: Академия, 1963. – С.208

ma’nosiga bog‘liq bo‘lmagan, yaxlit holda bir ko‘chma ma’no beruvchi so‘z yoki so‘zlar bog‘lanmasi idiomalardir” deya xulosa beradi[1]. Ingliz tilshunosligida frazeologizmlar idioma tarkibida ham tadqiq etiladi, o’zbek tilshunosligida bugungi kungacha idiomalar borasida chuqur xulosaviy ishlar amalga oshirilmaganligining guvohi bo’lishimiz mumkin. Frazeologik birliklar va idiomalar borasidagi tadqiqotlarning xulosalaridan kelib chiqqan holda frazeologik birliklar va idiomalarni bir-biriga yaqin tushunchalar sifatida umumiy o‘rganish ma’qul. Bunga sabab idiomalar ham umumiy frazeologizmning bir turi hisoblanishidir.

Tadqiqot natijalari frazeologik birliklarning maqol, matal, idioma va evfemizm kabi yondosh birliklar bilan mazmuniy hamda funksional jihatdan uzviy aloqada ekanligini ko‘rsatdi. Ularni birlashtiruvchi asosiy xususiyatlar turg‘unlik, obrazlilik, ko‘chma ma’no va tayyor holda qo‘llanishdir. Biroq mazkur birliklar kommunikativ vazifasi, sintaktik tuzilishi va semantik xususiyatlariga ko‘ra farqlanadi.Umuman, frazeologik birliklar va ularning yondosh birliklarini kompleks o‘rganish ingliz va o‘zbek tillarining semantik, milliy-madaniy va obrazli xususiyatlarini aniqlash, shuningdek, qiyosiy frazeologiya, paremiologiya, lingvo-madaniyatshunoslik va tarjimashunoslikni rivojlantirish uchun muhimdir.

Rezyume. Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi somatik komponentli frazeologik birliklarning maqol, matal, idioma va evfemizmlar bilan semantik, strukturaviy va funksional aloqalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda somatizmlarning frazeologik ma’no shakllanishi va milliy-madaniy xususiyatlarni ifodalashdagi o‘rni yoritilgan. Natijalar frazeologizmlarni yondosh til birliklari bilan majmuaviy o‘rganish qiyosiy frazeologiya, paremiologiya va lingvo-madaniyatshunoslik sohalari uchun muhim nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Resume. This article analyzes the semantic, structural, and functional relations of somatic phraseological units with adjacent linguistic units such as proverbs, sayings, idioms, and euphemisms in English and Uzbek. It highlights the role of somatic components in shaping phraseological meaning and conveying national-cultural characteristics. The findings demonstrate that examining phraseological units in conjunction with related language units holds significant theoretical and practical value for comparative phraseology, paremiology, and linguoculturology.

Резюме. В статье анализируются семантические, структурные и функциональные взаимосвязи соматических фразеологических единиц с близкими языковыми единицами, такими как пословицы, поговорки, идиомы и эвфемизмы, в английском и узбекском языках. Особое внимание уделяется роли соматических компонентов в формировании фразеологического значения и репрезентации национально-культурной специфики. Результаты исследования показывают, что рассмотрение фразеологических единиц во взаимосвязи с соотносительными языковыми единицами имеет существенное теоретическое и практическое значение для сопоставительной фразеологии, паремиологии и лингвокультурологии.

[1] Раҳматуллаев Ш. Фразеологик бирликларнинг асосий маъно турлари. – Тошкент: Фан, 1955. – Б. 26.